

**СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5 КЛАСІ НУШ**

*Катерина Бондарчук, здобувач ступеня вищої освіти магістра
Науковий керівник: О. Б. Петрович, кандидат педагогічних наук, асистент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

**SPECIFICITY OF STUDYING THE LYRIC WORKS ON UKRAINIAN
LITERATURE LESSONS IN THE 5TH GRADE OF NUS**

*Kateryna Bondarchuk, master's student
Scientific supervisor: Olha Petrovych, PhD in Pedagogy, Assistant
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*

***Анотація.** У статті досліджено особливості методики вивчення ліричних творів на уроках літератури в 5 класі НУШ на прикладі поезій Т. Шевченка. Здійснено короткий огляд навчальних завдань посібника, створеного згідно з модельною навчальною програмою. Запропоновано ефективні методи та прийоми вивчення ліричних творів митця.*

***Ключові слова:** лірика, НУШ, методика навчання літератури, творчість Т. Шевченка, метод навчання, пошуково-дослідницькі методи, творчі методи.*

***Abstract.** The article investigates the peculiarities of methodic of studying lyrical works on literature lessons in the 5th grade of NUS on the example of T. Shevchenko's poems. A brief overview of the learning tasks of the manual, created in accordance with the model curriculum, is made. Effective methods and techniques of studying the artist's lyrical works are proposed.*

***Key words:** lyrics, NUS, methodic of teaching literature, T. Shevchenko's works, teaching method, research methods, creative methods.*

Упровадження концепції Нової української школи (НУШ), яка передбачає

створення освітнього середовища, де учні будуть здобувати ключові компетентності через діяльність й будуть здатні до їх застосування в реальному житті, почалося ще 2018-2019 навчальному році. Тож закономірно, що ідеї цієї концепції цьогоріч перестали стосуватися лише початкової школи й запроваджуються нині в пілотних 5-х класах, а з вересня 2022 року всі 5 класи перейдуть на навчання відповідно до реформи НУШ.

Перед науковцями й учителями-практиками наразі постає гостра необхідність у розробленні питання щодо методики навчання української літератури у НУШ. Зокрема, до актуальних проблем належить вивчення ліричних творів у 5-6 класах НУШ, що й зумовило потребу нашого дослідження.

Питанням методики навчання української літератури на уроках та в позакласній роботі свої наукові розвідки присвятили: Н. Волошина, О. Куцевол, Є. Пасічник, О. Петрович, О. Пойда, А. Ситченко, Б. Степанишин, К. Сторчак, Г. Токмань, А. Фасоля, Н. Черниш та ін. Різні аспекти викладання української літератури у НУШ вивчали С. Дячок, В. Пахаренко, О. Приходько, О. Слизук, Т. Яценко та ін. Проте попри інтерес науковців до проблем літературної освіти, вивчення особливостей опрацювання ліричних творів у 5 класі НУШ потребує подальших досліджень.

Метою статті є аналіз специфічних методів та прийомів вивчення ліричних творів в 5-му класі НУШ.

Найпоширенішою проблемою у вивченні ліричних творів більшість науковців та вчителів-словесників називають відсутність достатнього емоційного досвіду в учнів для повноцінного сприймання тих чи тих зразків лірики. Цієї думки дотримується С. Сафарян, що стверджує: «відсутність у дітей уміння співпереживати, емоційна глухота і неухважність до чужого внутрішнього світу стає перепоною у сприйнятті лірики. Тому, працюючи з поетичними творами, потрібно турбуватися про розвиток в учнів здатності до співпереживання, оскільки для правильного сприйняття і розуміння вірша необхідно максимально наблизитися до стану, який пережив поет» [Сафарян

2012: 4]. Повністю солідарні із дослідниками О. Гордієнко та Т. Шевчук, у науково-методичній публікації яких зазначено: «Для повноцінного сприймання ліричного твору учні повинні проїнятися емоційним станом ліричного героя, пережити те, що його хвилює, тішить, засмучує. Це також може стати причиною труднощів, адже емоційна сфера школяра ще недостатньо розвинута» [Гордієнко 2009: 54]. Для подолання цієї проблеми дослідниці радять: «щоб навчитися повною мірою відчувати те, про що йдеться в поезії, учень має досягти певної духовної зрілості. Тому основні зусилля вчителя під час опрацювання ліричних віршів будуть спрямовані на те, щоб розвинути емоційну сферу духовного життя дитини, досягти зацікавлення та навіть захоплення нею твором, що вивчається» [Гордієнко 2009: 54-55]. Отже, першочерговим завданням учителя-словесника в процесі вивчення ліричних творів – допомогти учням проникнутися певними почуттями, навчити їх відчувати поезію.

Педагогу треба підібрати такі методи й прийоми роботи з ліричним твором, щоб викликати яскраві емоційні відгуки учнів на поетичне слово. Цьому сприятиме створення відповідної емоційно-естетичної атмосфери на уроці української літератури. Обов'язковим етапом, що допоможе підсилити емоційне сприймання поезії й слугуватиме переходом до аналізу вірша, є проведення бесіди на з'ясування первісних вражень: подобається, сумно, радісно, здивувало.

Іншими проблемами під час вивчення лірики Е. Пелешок називає поєднання роботи з художніми засобами та повноцінним аналізом поезії та вибір прийомів розвитку мовленнєвих навичок та навичок комплексного аналізу [Пелешок 1999]. Оскільки ліричні твори, на відміну від епічних, невеликі за обсягом й аналізувати їх шляхом переказу не ефективно навіть у середній ланці школи, то перед учителем та учнями постає завдання: підібрати доцільні методи й прийоми навчання для полегшення усвідомлення особливостей тієї чи тієї поезії та осмисленого ознайомлення із ліричним твором для його подальшого аналізу відповідно.

Навчання літератури у закладах середньої освіти сьогодні, окрім Державного стандарту базової середньої освіти [Державний стандарт 2020], затвердженого 2020 року, регламентується такими державними нормативно-правовими документами: Концепцією Нової української школи [НУШ 2016], Концепцією загальної середньої освіти (12-річна школа) [Концепція 2001], програмами для загальноосвітніх навчальних закладів з української літератури для середніх загальноосвітніх закладів [Програма 2017, Програма 2018], модельною навчальною програмою «Українська література 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти» [Модельна програма 2021]. Відповідно до цих нормативно-правових документів було оновлено навчально-методичні посібники з української літератури для вчителів та підручники для учнів 5-го класу. Так, у цього року було затверджено підручник «Українська література» для 5 класу [Калинич 2022], що був створений за «Модельною навчальною програмою «Українська література 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти» [Модельна програма 2021]. Цього навчального року він апробується саме у пілотних класах НУШ.

Проаналізуємо кілька завдань з цього підручника, які можна використати під час вивчення творчості Т. Шевченка, а саме уривку «Зоре моя вечірняя» з поеми «Княжна» та уривку «Учітеся, читайте...» з поеми «І мертвим, і живим...». Серед традиційних методів опрацювання вірша «Зоре моя вечірняя», акцентуємо увагу на доречності використання евристичної бесіди, наприклад: «Чому саме із зорею спілкується ліричний герой? Кому б ти довірив / довірила свої таємниці? Чому?» [Калинич 2022: 133] Чи були у тебе такі періоди, коли довірити свої думки можна було лише неживому об'єкту? Поділися своїм досвідом за бажанням. Кому крім зорі можна довіритися? Що, на твою думку, переважає в цій поезії: опис природи чи змалювання внутрішнього стану ліричного героя?» [Калинич 2022: 133]. Особливістю цього методу роботи із текстом є те, що учень не просто аналізує поезію, а й розповідає про свій досвід, що набув у схожих ситуаціях, навчається, як діяти. Також школяр висловлює свої думки, про те, щоб він робив, якби був на місці автора, тобто

навчається ставити себе на місце іншої особи, розуміти чужі почуття й частково сам перевтілюється у поета.

Актуальними методами та прийомами вивчення ліричних творів Т. Шевченка, на нашу думку, є такі: «Словесне малювання» з описом учнем свого першого враження від поезії; прослуховування пісень на слова; підбір музичної композиції, яка була б співзвучна поезії; створення відеозапису для однієї із соцмереж із виразним читанням лірики Кобзаря; гра «Буріме»; групова дослідницько-пошукова робота, яка полягає у пошуку художніх засобів та їх аналізі тощо. Наприклад, організовуючи групову діяльність під час вивчення вищезгаданих ліричних творів, пропонуємо такі завдання для кожної з груп: група № 1 – знаходять у поезіях метафори, пояснюють для чого їх використано в ліриці; група № 2 – відшуковують епітети, з'ясовують яку функцію вони виконують; група № 3 – знаходять у поезіях звертання й символи, пояснюють їх значення, використовуючи таблицю у підручнику [Калинич 2022: 133], згадують, які ще символи їм відомі та що вони означають.

Спробувати свої сили в римуванні, розвинути літературні здібності учнів можна також за допомогою рольової гри «Римувати – просто», завдання якої передбачає складання римованих рядків про Україну, свою домівку, почуття, що переповнюють школяра. Для цього потрібно об'єднатися у пари чи трійки за вибором (схожими мотивами у вигаданих рядках) та створити авторську поезію. Це завдання спрямоване на те, щоб в ігровій формі пояснити учням особливості римування; показати, що бути письменником – така ж серйозна робота, як бути вчителем, лікарем, будівельником тощо; навчити учнів ділитися власними переживаннями та розуміти емоції інших.

Отже, запропоновані методи й прийоми вивчення творчості Т. Шевченка, повністю сконцентровані на тому, щоб задовольнити освітні потреби сучасного учня. Вони допоможуть розкрити специфічні риси української літератури у 5-му класі НУШ, а саме: застосування отриманих знань у практичній діяльності одразу на занятті, апелювання до досвіду учня, розкриття важливості всіх сфер діяльності та всіх аспектів особистості, виявлення творчих здібностей. Отже,

головним в освітній діяльності стає формування читацької компетентності учнів, здатності сприймати та аналізувати ліричні твори за допомогою залучення до практично зорієнтованої творчої діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гордієнко О., Шевчук Т. Ліричні твори на уроках читання в початковій школі. *Педагогічна Житомирщина*. 2009. № 1. С. 54-57.
2. Калинич О., Дячок С. Українська література : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / за наук. ред. Ю. Ковбасенка. Тернопіль : Астон, 2022. 288 с.
3. Модельна навчальна програма «Українська література 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти/ автор. колект.: Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А. Київ, 2021. 70 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. Київ, 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.02.2022).
5. Пелешок Е., Шевчук Т. Особливості вивчення ліричних творів на уроках українського читання в початкових класах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 1999. №3 С.72-74.
6. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standativ-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 16.02.2022).
7. Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа): Постанова Кабінету міністрів України від 22.11.2001 р. №12/5-2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення: 16.02.2022).
8. Сафарян С. Вивчення ліричних творів на уроках світової літератури. *Аналіз поетичних творів*. 2012. С. 5-10.
9. Українська література 10-11 класи (рівень стандарту): Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ, 2018. 41 с.
10. Українська література 5-9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ, 2017. 82 с.